

PSIHOLOŠKE OSOBINE SUDIJE I NOVI USTAV

Uspešnost sudskog postupka i ostvarenje njegovog cilja, koji se sastoji u donošenju pravilne presude, velikim delom zavise od psiholoških osobina učesnika postupka. Psihički procesi opažanja, pamćenja, mišljenja i reprodukovanja, kroz koje se sukcesivno formiraju i izražavaju oni krajnji sudijini sudovi o spornim činjenicama i pravnim pitanjima, koje on iznosi u presudi, različiti su kod raznih ljudi, jer su pored ostalog i psihološke osobine tih ljudi različite. Psihički procesi koji su od značaja za sudski postupak počinju sa opažanjem činjenica od strane stranaka i svedoka, a završavaju se, posle dosta složenog spleta zbivanja, sa onim iskazivanjem koje vrši sudija donoseći svoju presudu o raspravljanoj stvari. Kroz psihičke procese sudije sintetizuju se psihička zbivanja svih učesnika sudskoga postupka, te to ovim psihičkim procesima daje poseban značaj.

Zbog značaja koji psihološki procesi sudije imaju za sudski postupak, psihološke osobine sudija su izuzetno važne za kvalitet pravosuđa u jednoj zemlji. Kada imamo u vidu ulogu suda u obezbeđenju ustavnosti i zakonitosti u našoj zemlji, kao i u zaštiti sloboda i prava naših građana i samoupravnog položaja radnih ljudi i samoupravnih organizacija i zajednica, tada nam važnost sudijinih psiholoških osobina postaje još očiglednija. Od ličnosti sudije oduvek se dosta očekivalo, pa je i naše socijalističko društvo, tokom promena kroz koje je prolazilo, izražavalo određena očekivanja u pogledu ličnih osobina jugoslovenskih sudija. Ustavni, zakoni, kao i društveni odnosi, bili su menjani za vreme razvoja našeg pravnog sistema i to je povlačilo i izvesne promenjene zahteve u pogledu ličnih osobina naših sudija. Većina društvenih zahteva u pogledu ličnosti našeg posleratnog sudije ostajala je ista, ali za neke psihološke osobine očekivalo se i da budu menjanje prilikom promena i unapređivanja zakonodavstva i društvenih odnosa

Na dan 21. februara 1974. usvojen je novi Ustav SFRJ, a potom je sledilo donošenje novih ustava u našim republikama i pokrajinama. Ustavnom reformom nije uspostavljen potpuno nov ustavni sistem, niti je prekinut kontinuitet ustavno-pravnog i društvenog razvika. Ali reformom se vrše veoma obimne i krupne promene. To se vidi već po tome što se one nisu mogle vršiti samo putem ustavnih amandmana, nego je valjalo doneti potpuno nove ustave, kako savezni, tako i republičke i pokrajinske. Spomenimo samo značajne novine u sferi društveno-ekonomskih i društveno-političkih odnosa, kakve su na primer delegatski sistem, struktura skupština i vrhovnih tela federa-

cije, republika i pokrajina, zatim zaštita čovekove sredine, društvena zaštita samoupravnih prava i društvene svojine, itd. Ustavnom reformom vrši se osim promena i temeljita i svestrana razrada i razvijanje postojećih ustavnih principa i institucija koje se odnose na društveno-ekonomski položaj čoveka u udruženom radu, na organizaciju udruženog rada, na samoupravne interesne zajednice, na skupštinski sistem, na samoupravljanje u opštini, itd. Ustavnom reformom se ne napuštaju niti narušavaju osnovni principi socijalističkog društvenog uređenja utvrđeni ranijim ustavima, kao što su principi društvenog samoupravljanja i društvene svojine, socijalističke demokratije, ravnopravnosti naroda i narodnosti, itd.¹

Međutim, iako je dosta ranijeg zadržano, izvršene promene su dovoljno velike i značajne da predstavljaju razlog da se zapitamo da li postoji i kakav je odnos između njih i psiholoških osobina onoga koji kao sudija primenjuje ustave zakone, i da li se u pogledu tih osobina očekivanja naše zajednice menjaju prema onome što se od sudijine ličnosti kod nas očekivalo pre 21. februara 1974. Mi ćemo u ovome radu pokušati ukratko da odgovorimo na navedeno pitanje: Ali pošto je problem psiholoških osobina sudije i psihičkih zbivanja koja se kod njega odvijaju veoma obiman, mi ćemo morati da se zadržimo na jednom ograničenom broju elementarnih pitanja, koja doduše sama po sebi sugeriraju izvesna dalja pitanja i odgovore. Kroz naše izlaganje prvo ćemo se osvrnuti na saznanja koja nam pružaju opšta psihologija i psihologija ličnosti, zatim na ono što nam pruža socijalna psihologija, i najzad na neke od već postojećih rezultata sudske psihologije

*

*

*

U opštoj psihološkoj literaturi i u psihologiji ličnosti osobine čoveka često se razvrstavaju u četiri velike grupe osobina, i to u karakter, temperamenat i sposobnosti, kao i u osobine fizičke konstitucije.² Ali za nas su ovde pri određivanju psiholoških karakteristika sudije ove poslednje malo važne. U stručnoj literaturi ukazivano je da su i zdravlje i fizička konstitucija važni za uspeh rukovodioca³, pa su ti kvaliteti nesumnjivo značajni i za sudiju kao rukovodioca sudskog postupka. Oni doprinose efikasnosti postupka, ali kod same primene i prihvatanja zakona i ustava, što nas ovde više zanima, daleko značajnije su ostale tri grupe osobina, tj. karakter, temperamenat i sposobnosti.

Osobine karaktera sudija imaju veliki značaj za suđenje i ustavnost u jednoj zemlji. Karakter čine voljne osobine čoveka koje se ispoljavaju u formi određenog odnosa prema moralnim vrednostima koje postoje u jednom društvu. Karakter čine razni kvaliteti, kao što

¹) Dr Pavle Nikolić: Opšti pogled na Nacrt ustava SR Srbije, str. 2—3, Anali PF br. 5/73. (1—8).

²) Dr Nikola Rot: Psihologija ličnosti, str. 42, Zavod za izd. udžb. SRS, Beograd 1969. (202).

³) Ivan Štajnberger: Rukovođenje grupom, str. 207, u knj. Socijalna psihologija (181—208), Rad, Beograd 1968.

su stavovi, navike, motivi, osećanja, ideali, vrednosti.⁴ Oni značajno utiču na društvenu aktivnost i ponašanje čoveka, te i sudijina aktivnost jednim delom zavisi od njegovog karaktera.

O sadržini sudijinih stavova govorićemo nešto kasnije kada u vezi sa socijalnom psihologijom bude reči o društvenim stavovima. No jasno je da stavovi sudije treba da se formiraju prihvatanjem osnovnih stavova iz ustava njegove države. Među sudijinim navikama istaći ćemo radne navike koje, pored ostalog, uključuju i praćenje promena u zakonodavstvu i društvenim odnosima, pogotovo kada su one tako značajne da su sadržane u novom Ustavu. Motivi sudije mogu biti veoma brojni i različiti, te ćemo ovde moći ukratko posebno da istaknemo samo želju za obezbeđivanjem ustavnosti i zakonitosti, želju da se zaštite slobode i prava građana kao i samoupravni položaj radnih ljudi i samoupravnih organizacija i zajednica. Osećanja (koja inače zalaze i u oblast temperamenta) doprinose intenzitetu izražavanja sudije prema moralnim i drugim vrednostima koje postoje u društvu. Ipak se od sudije obično očekuje da što manje postupa prema svojim osećanjima, a više da se razumno oslanja na opšteusvojena shvatanja. Ideali i vrednosti prema kojima se usmerava sudijin karakter u smislu novoga Ustava naročito bi bili: socijalistički društveni odnosi zasnovani na samoupravljanju radnih ljudi i zaštiti socijalističkog samoupravnog sistema; nacionalna sloboda i nezavisnost; bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti; jedinstveni interesi radničke klase i solidarnost radnika i svih radnih ljudi; mogućnosti i slobode za svestrani razvitak ljudske ličnosti i za zbližavanje ljudi i naroda i narodnosti, u skladu sa njihovim interesima i težnjama na putu stvaranja sve bogatije kulture i civilizacije socijalističkog društva; ujedinjavanje i usklađivanje napora na razvijanju materijalne osnove socijalističkog društva i blagostanja ljudi; sistem društveno-ekonomskih odnosa i jedinstvene osnove političkog sistema koji će obezbediti ostvarivanje zajedničkih interesa i ravnopravnosti naroda i narodnosti i svih radnih ljudi; udruživanje sopstvenih stremljenja s naprednim težnjama čovečanstva.⁵ Među idealima i vrednostima koje sudija treba da usvoji pomenućemo još i humanizam, sa poštovanjem osnovnih čovečanskih kvaliteta svih učesnika sudskog postupka, jer moć koju sudija u određenim trenucima ima nad drugim ljudima ne sme da dovede do toga da se on otuđi od svoje ljudske prirode. To pored ostalog proizilazi i iz nekih od napred navedenih postavki novoga Ustava.

Temperament se može definisati kao način mobilizacije energije kojom čovek raspolaže, a postoji i starija uža definicija po kojoj temperament predstavlja dispozicije za način emocionalnog reagovanja.⁶ Ako bi se osobine temperamenta ograničavale samo na osećanja, tada bi trebalo očekivati da ove osobine igraju malu ulogu prilikom vršenja sudijske funkcije. (Povezanost raznih domena ličnosti vidimo pored ostalog i po tome što osećanja utiču i na karakter). Međutim, prihvatanje šire i novije definicije da se temperament ogleda,

⁴ Dr Milan Milutinović: Kriminologija, str. 340, Savr. admin. Beograd 1973.

(621)

⁵ Iz Uvodnog dela Ustava SFRJ. Osnovna načela I.

⁶ Rot: Psihologija ličnosti, str. 54.

u brzini, snazi i trajanju pojedinačnih reakcija, odnosno u načinu mobilizacije njegove energije, dozvoljava da se zaključi da ostvarivanje sudijske uloge odnosno vođenje sudskog postupka i odlučivanje u znatnoj mjeri zavise od osobina njegova temperamenta. Uz mirnoću, staloznost i promišljenost, kvalitetu sudovanja doprineće i odlučnost, brzina prosuđivanja i lakoća komuniciranja sa drugim učesnicima sudskog postupka. Ustavne i krupnije zakonodavne promene zahtevaju povećanu mobilizaciju sudijske energije, pri čemu temperamentnije angažovanje ne sme da poljulja zahtevani sklad između osobina temperamenta i osobina karaktera i sposobnosti.

Važnost sudijskih psiholoških osobina za pravilnu primenu zakona i ustava naročito dolazi do izražaja kada su u pitanju sposobnosti. Pod sposobnostima podrazumevamo osobine ličnosti od kojih zavisi razlika u uspešnom obavljanju određenih poslova, ako oni koji obavljaju poslove imaju slično iskustvo i ako su podjednako motivisani da te poslove uspešno obave⁷. Sposobnosti se najčešće dele na intelektualne, psihomotorne i senzorne. Psihomotorne sposobnosti odnosno spretnost za telesni rad, na primer za kucanje na pisačkoj mašini, nisu potpuno beznačajne za obavljanje sudijskog poziva. Isto tako i čulne sposobnosti u oblasti vida, sluha i druge, imaju priličnu vrednost za uspešnost sudovanja. Međutim, pod pretpostavkom da postoji elementarna telesna spretnost i mogućnost čulnog saznavanja, uloga psihomotornih i sezonskih sposobnosti za obavljanje sudijske funkcije znatno je manja nego uloga sposobnosti nazvanih inteligencijom.

Postoje razne vrste inteligencije, ali se ona opšte uzev manifestuje u uviđanju značajnih odnosa u određenoj situaciji ili značajnih odnosa među određenim objektima.⁸ To je sposobnost pravilnog razumevanja predmeta i pojava. Za najvažnija svojstva inteligencije smatraju se kritičnost uma, elastičnost uma, konkretnost mišljenja, smisao za suštinsko, samoinicijativa i stečeno znanje i praksa.⁹ Jasno je da takve osobine inteligencije koriste vršenju raznih poslova, a naročito onih koji su već po svojoj definiciji „intelektualni” poslovi. Takav je i sudijski posao. Navedimo primera radi da sudija treba da bude kritičan pri oceni argumenata stranaka u sudskom postupku, odnosno on treba brižljivo da meri i proverava sve razloge koji ne ističu za i protiv usvajanja tužbenog zahteva. Sudija treba da bude elastičan u tome smislu da se pri promeni zakonodavstva, a pogotovo ustava, ili pri promeni pravca i stepena sumnje ili uopšte pri promeni procesne situacije, ne vezuje za eventualne zaključke nego da uzima u obzir i drukčija rešenja. Konkretnost sudijskog mišljenja izražava se recimo tako što on u svojim mislima obuhvata kako relevantne pojedinosti tako i raspravljani predmet u celini. Posedovanje smisla za suštinsko vrededeće sudiji naročito kada treba brzo razlučiti odlučne od neodlučnih činjenica i odgovarajuće usmeriti sudski postupak. Ovaj smisao za suštinsko doprinosi i potpunijem prihvatanju značajnih ustavnih re-

⁷) Rot: Psihologija ličnosti, str. 65.

⁸) Rot: Psihologija ličnosti, str. 71.

⁹) Dr Dušan Jevtić: Sudska psihopatologija, str. 58, Medicinska knj., Beograd-Zagreb 1966 (552).

šenja. Samoinicijativa, kao aktivno stvaranje i prodiranje u nove oblasti, neophodna je za onoga koji treba da rukovodi sudskim postupkom, te koristi i za primenu novih ustavnih i zakonskih rešenja. Obavljanje složenog sudijskog poziva ne može se zamisliti ni bez dovoljnog stečenog opšteg i pravničkog znanja, poznavanja zakona i ustava, kao ni bez životnog i profesionalnog iskustva.

Primena na ličnost sudije naših znanja o opštim psihičkim osobinama ljudi, o njihovom karakteru, temperamentu, sposobnostima itd. zahteva da bude dalje razvijana. Ali kao što ćemo videti, sudskoj psihologiji je isto tako, ako ne i više, potrebno i korišćenje dostignuća socijalne psihologije.

*   *

Socijalna psihologija sadrži mnoga dostignuća koja mogu da se koriste u sudskoj psihologiji, pa i da posluže za upoznavanje sudijskih psihičkih osobina i zbivanja i ovima odgovarajućih ponašanja.

Kao nauka o ponašanju pojedinca u društvu, socijalna psihologija obratila je veliku pažnju proučavanju stavova i to naročito socijalnih stavova. Stav se definiše kao tendencija da se bilo pozitivno bilo negativno reaguje na neku osobu, predmet, situaciju ili instituciju. Ta spremnost za određenim reagovanjem izražava se u doživljaju a eventualno i u akciji.¹⁰ Takve tendencije reagovanja pokazuju se i kada su u pitanju ustavne institucije, pa i ustavna reforma kao takva. Ustavne institucije o kojima sudija može imati svoj stav veoma su brojne i obuhvataju takoreći sve važnije institute našega pravnog poretka. Govoreći napred o idealima i vrednostima koje sudija treba da prihvati, mi smo nabrojali i nekoliko važnih institucija prema kojima sudija treba da ima stav prihvatanja. Ovde bismo mogli da dodamo da sudija treba da ima takav stav i prema poštovanju zakona i ustava, prema ostvarivanju i zaštiti slobode i prava naših građana.

Smatra se da stavovi nastaju usled ličnog iskustva, usled pripadnosti grupi i usled osobina ličnosti.¹¹ Sudija putem iskustva i učenja treba da se upozna sa zakonima i ustavom i svim onim što je nužno za njihovu pravilnu primenu, te da time stiče mogućnost zauzimanja stavova. Dalje, na njegove stavove utiče njegova klasna pripadnost, što se kod nas izražava kroz solidarisanje sa interesima radničke klase; pa pripadnost nacionalnoj kulturi, što se kod nas uz pripadanje narodu i narodnosti izražava i kroz pripadnost široj jugoslovenskoj zajednici; zatim pripadnost drugim društvenim grupama i organizacijama. Najzad, na formiranje stavova sudije utiču i njegove lične osobine koje smo već prikazivali govoreći o značaju opštih ljudskih osobina za psihologiju sudije.

Socijalna psihologija posvetila je određenu pažnju i procesu motivacije, opažanju i ocenjivanju drugih osoba, komuniciranju i kulturi, kao i nizu drugih pitanja. Neki od postignutih rezultata koriste

¹⁰⁾ Rot: Psihologija ličnosti, str. 103.

¹¹⁾ Dr Bogomir Peršić: Stavovi i predrasude, str. 215, u knj. Socijalna psihologija (211—231).

se u sudskoj psihologiji, kao što ćemo videti nešto kasnije kada budemo govorili o rezultatima same sudske psihologije. Ovde bi se za sada o procesu motivacije i drugim navedenim pojavama moglo samo reći da ustavna reforma njih ne dotiče u takvoj meri da bi se očekivala izmena suštine tih psiholoških pojava, te mi o njima nećemo ovde podrobnije raspravljati.

Nama izgleda značajnije za upoznavanje psihičkih zbivanja kod sudije ono što je socijalna psihologija postigla proučavanjem grupa i grupnog ponašanja. Ovo je značajno zato što i učesnike jednoga sudskog postupka možemo posmatrati kao grupu, iako to do sada u stručnoj literaturi takoreći nije ni činjeno, te ćemo o tome reći nekoliko reči.

Smatramo da skup učesnika sudskog postupka odgovara pojmu grupe. Njihova zajednička karakteristika je da svi imaju procesnim pravom određene funkcije na osnovu kojih učestvuju u sudskom raspravljanju jedne iste sporne stvari, tako da donekle postoji i jedinstvo cilja. Dalja karakteristika male grupe je da je čini ograničen broj pojedinaca, a broj učesnika sudskog postupka je nesumnjivo ograničen odnosno određen. Grupa ima određene norme ponašanja, a na učesnike sudskog postupka odnose se pre svega procesnopravne norme, a zatim i druga etička, običajna, praktična i slična pravila. Grupa ima određenu strukturu, a u sudskom postupku sistem odnosa je stabilizovan i socijal-psihološki položaj, uloga i status sudije i drugih učesnika poznati su. Najzad, grupa učesnika sudskog postupka odlikuje se i relativnom trajnošću, te i time ispunjava uslov da u navedenom smislu predstavlja grupu.¹²

Među pojedincima članovima grupe učesnika sudskog postupka, sa njihovim ograničenim brojem i određenim funkcijama, sudija je svakako najznačajniji. On je rukovodilac navedene grupe, koji ne samo što vodi računa o primeni grupnih normi, među kojima zakonske i ustavne odredbe imaju centralno mesto, nego on ima najvažniju ulogu pri ostvarivanju cilja grupe koji se sastoji u donošenju presude odnosno u razrešenju spora kroz presudu. Sudija svojom aktivnošću uspostavlja jedinstvo cilja postupka usklađujući heterogene težnje drugih učesnika postupka. Sudski postupak počinje sa opažanjem od strane sudije onoga što mu neko lice (tužilac, svedok i dr.) na osnovu svoga opažanja i pamćenja iskazuju. Sudija to iskazuje dalje u zapisnik, a taj zapisnik potom opaža ili on sam ili drugi sudija koji nastavlja sa vođenjem postupka, i tako dalje, sve dok se postupak ne završi sudijinim iskazom datim kroz presudu, pri čemu pojam iskaza shvatamo u psihološkom a ne u procesnopravnom smislu. Na vrhu piramide svih iskaza u sudskom postupku, kao njihova sinteza, nalazi se sudijino iskazivanje presude.¹³

Socijalna psihologija razradila je pojmove položaja, uloge i statusa učesnika grupe, koji čak i kad je reč o sudiji i drugim učesnicima sudskog postupka, nisu identični sa odvarajućim procesno prav-

¹²) Dr Mihajlo Acimović: O prirodi sudskog postupka, str. 433, Arhiv za pr. i dr. nauke, br. 4/71 (427—437).

¹³) Acimović: O prirodi sudskog postupka, str. 436.

nim pojmovima. Položaj je mesto koje neko ima u grupi. Procesno-pravne izmene koje su u vezi sa ustavnom reformom i koje su još u razradi, svakako će uticati na pravni položaj sudije, a to će povlačiti i neke socijal-psihološke promene položaja. Ulogu sačinjavaju ona prava, dužnosti i funkcije za koje drugi očekuju da proizilaze iz nečijeg položaja. Taj položaj nalazi se u hijerarhijskom odnosu sa položajima drugih članova grupe, a socijal-psihološki pojam statusa treba da označi ovaj hijerarhijski odnos uz pripadajuću meru ugleda, uvažavanja, pažnje, kao i eventualnog potcenjivanja i omalovažavanja od strane drugih osoba.¹⁴ Novi Ustav sam po sebi neće naročito uticati na položaj, ulogu i status sudije u socijalno psihološkom smislu, iako će svakako principi o samoupravnom rešavanju, udruživanju rada i drugi moći da vrše određeni uticaj. Važnije je to što se sada prilikom ustavne reforme i prilikom promena u organizaciji i nadležnosti sudova, sudijama pruža prilika da svojim radom i ponašanjem ponovo utiču na svoje socijal-psihološke položaje, uloge i statuse među drugim učesnicima sudskog postupka.

Dodajmo ovde, govoreći još o socijalnoj psihologiji, da se u vezi sa grupama ova nauka posebno bavila proučavanjem rukovodilaca grupa. Kod tih proučavanja zapaženo je da su izvesne osobine važne za uspeh rukovodioca. To su naročito: inteligencija, čestitost, nepristrasnost, odlučnost, sposobnost prosuđivanja, stručno znanje, zdravlje, sposobnost kooperacije, itd.¹⁵ Ove osobine bile su i ostaju potrebne našim sudijama kako pre tako i posle ustavne reforme. Podudarnost osobina koje doprinose rukovođenju grupom i rukovođenju sudskim postupkom takođe pokazuje korisnost proučavanja osobina sudije sa socijalno psihološkog stanovišta.

*

*

*

Iz dosadašnjeg ukazivanja na objašnjenja koja opšta i socijalna psihologija daju za razumevanje psihičkih osobina sudije, ne treba zaključiti da sama sudska psihologija nije o tim osobinama tako reći ništa raspravljala. Iako se sudska psihologija više bavila osobinama i psihičkim zbivanjima kod drugih učesnika sudskog postupka (svedoka, okrivljenog, veštaka itd.), ipak su se izvesna proučavanja odnosila baš na psihička zbivanja kod sudije, a takođe i na njegove psihološke osobine. Uočavano je da stručnost sudija nije podjednaka, pa je u pogledu njihovog stručnog znanja naglašena neophodnost potpunog i tačnog poznavanja zakona i ustava, a zahtevana je još i marljivost, istrajnost i strpljenje, fantazija, kritičnost, istinoljubivost, moralni kvaliteti, sposobnost uživljavanja i čovečnost ophođenja, itd. Od sudije se traži da u izvesnom smislu bude „depersonalizovan”, pa povodom toga treba objasniti da li njegova ličnost uopšte može da bude „obežličena”. Ta depersonalizacija može samo da znači da sudija ne sme

¹⁴) Štrajnberger: Rukovođenje grupom, str. 207. ministr. Beograd 1972 (119).

¹⁵) Štrajnberger: Rukovođenje grupom, str. 207.

da bude pristrasan, te ako se posumnja u njegovu nepristrasnost vrši se njegovo izuzeće. On uz to prilikom odlučivanja treba da se oslobodi ličnih naklonosti, strasti i posebnosti, a suđenje treba što manje da se zasniva na njegovom posebnom gledanju na čoveka, ljudske odnose i društvo, a što više na opšte usvojenim gledištima u društvu.¹⁶ U stvari, ako ovo što je rečeno hoćemo da primenimo na principe novoga Ustava, tada ćemo zaključiti da se ne radi o „depersonalizaciji”, već o jednoj određenoj „personalizaciji”. Ona podrazumeva takvo formiranje ličnosti da ova prihvati opšteusvojena društvena gledišta među koja spadaju i najvažniji principi našega Ustava.

U sudskoj psihologiji bilo je i pokušaja da se opišu određeni tipovi sudija. Tako na primer jedan autor govori o tipovima sudija analitičara, sintetičara, subjektivnih, zatim o tipovima neodlučnih, uopštavajućih, instiktivnih (antipatija i simpatija), tvrdoglavih, pa nekih sa „Pilatovim kompleksom” (strepnja da se preuzme odgovornost za definitivnu meru), ili nekih koji se uvek suprotstavljaju, ili se protive novinama, nepoverljivi su, fetišiziraju institucije, kolebljivi su, najzad govori i o tipovima intelektualnim, preosetljivim, logičnim, onih koji se predomišljaju, nedoslednim, itd.¹⁷ Ovo u stvari nisu pravi tipovi u psihološkom smislu, nego se samo radi o nosiocima pojedinih osobina, jer za određivanje tipa trebalo bi da se pojavljuje zajedno više osobina. Ipak nam ovi gornji navodni tipovi ukazuju na određene odlike koje se kod sudija pojavljuju. Ove odlike mogu da budu značajne prilikom većih izmena u pravnom sistemu jedne zemlje, kao što su sada kod nas donošenje novih ustava i vršenje odgovarajućih izmena u zakonodavstvu. Sposobnost analitičkog i sintetičkog, a naročito dijalektičkog načina mišljenja, daće dobre rezultate pri primeni novih pravnih instituta, dok će se suprotstavljanje i nepoverenje prema novinama, fetišiziranje, kolebljivost, nedoslednost i slično, pokazati kao štetni za rad sudije.

Ranije relativno malo interesovanje sudske psihologije za psihička zbivanja kod samog sudije, povećano je tokom poslednjih godina, pa su čak neka odgovarajuća sudsko psihološka pitanja raspravljana i na međunarodnim skupovima. Tako je na primer na VIII međunarodnom kongresu za krivično pravo (Lisabon 1961.), na osnovu prethodno obavljenog anketiranja, referisano i raspravljano o tome kako sudija može da sačuva potpunu objektivnost kada je i on čovek sa svojim predrasudama, verovanjima, strastima, svojom životnom sredinom, svojim simpatijama i antipatijama? U odgovorima na ovo pitanje većinom je rečeno da sudija mora da nastoji da bude objektivan, mada ne može biti apsolutne već samo relativne objektivnosti. Dalje je pitano da li se ovakva objektivnost može postići samo putem intelektualne i moralne „askeze”, našta su odgovori bili podvojeni. Mi bismo o ovome mogli reći da relativna objektivnost odgovara našem shvatanju zakonitosti i ustavnosti, jer iako se traži da objektivnost bude potpuna, ona se ograničava samo na relevantna pitanja. Mi ne

¹⁶ Dr Tihomir Vasiljević: Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, str. 98, Naučna knj., Beograd 1964 (629).

¹⁷ Enrico Altavilla: Forensische Psychologie II, str. 95—116, styria, Graz 1955 (392—473).

očekujemo intelektualnu i moralnu suzdržljivost od naših sudija, nego angažovanje u izvesnom pravcu koji je u skladu sa našim društvenim i ustavnim uređenjem i sa njihovim razvitkom.

Na pitanje da li je striktna nepristrasnost sudije za njega saglasna sa širokim razumevanjem situacija i individualnih slučajeva, jednodušno je odgovoreno da jeste saglasna. Povodom toga možemo ovde dodati da je kod nas pre više godina u stručnim krugovima raspravljano o izražavanju klasne opredeljenosti sudija pri presuđivanju, pa je zaključeno da ta opredeljenost ne treba da se izražava kroz pristrasnost prema učesnicima sudskog postupka koji pripadaju određenoj kasi, nego kroz doslednu i nepristrasnu primenu socijalističkih zakona naše zemlje. Taj princip „jednakosti prava, dužnosti i odgovornosti ljudi, u skladu sa ustavnošću i zakonitošću”, proklamovan je i u novom Ustavu.¹⁸

Na pomenutom Kongresu postavljeno je i pitanje kako sudija reaguje kada mu se stvar prikazuje različito od onoga što njemu proizilazi iz dosijea, pa su odgovorni bili uglavnom neodređeni i indirektni. Takođe je razmatrano i pitanje koje se uglavnom sastoji u tome da li „fizionomija” delikta ili delikventa mogu da isčeznu zahvaljujući diskusiji između odbrane i javnog tužioca o primeni nekog pravnog ili etičkog principa ili o kakvom drugom problemu? Ni ovde odgovori anketiranih nisu bili potpuno jasni i određeni, ali je dosta često davan odgovor da tako nešto ne treba dopustiti i da sudija treba da nastoji da raspravljanje vrati na stvar koja je predmet suđenja. Dodajmo da se ovakva skretanja od predmeta dešavaju, pa sudija, da bi ih sprečio, treba da ima neke od osobina o kojima smo ranije govorili.

Pitano je dalje da li anketirane sudije i pravnici smatraju da redosled po kome se svaki sudija izjašnjava prilikom većanja i ličnost onoga koji se izjašnjava mogu da utiču na mišljenje njegovih kolega i na sudsku odluku? Većina odgovora, uz izvesne ograde, bila je afirmativna. Prilikom raspravljanja na Kongresu o metodama i tehničkim postupcima pri izradi krivične presude, postavljeno je još jedno pitanje za koje se može reći da ima sudsko psihološki karakter. Sudije su pitane da li smatraju da se izvesni među njima utoliko više učvršćuju u svome mišljenju ukoliko se osećaju bilo podržani bilo sukobljeni sa mišljenjem drugih? Većina upitanih odgovorila je potvrdno, izlažući još i razne varijante o slučajevima kada podrška učvršćuje sudiju u njegovom mišljenju ili pak kada se on u mišljenju učvršćuje baš zato što mu se protivreči.¹⁹

Iz ovoga što smo napred govorili o opštim saznanjima psihologije ličnosti primenjenim na sudiju, zatim o socijalno psihološkim doprinosima razumevanju sudijinih psiholoških osobina i ponašanja, kao i o konstatacijama sudske psihologije o ličnosti sudije, možemo da zaključimo da sudijine psihološke osobine stoje u određenom odnosu sa većim zakonodavnim promenama u nekoj zemlji, a kod nas sada sa našom nedavnom ustavnom reformom. Kako će sudija pri-

¹⁸⁾ Iz Uvodnog dela Ustava SFRJ. Osnovna načela II.

¹⁹⁾ Revue internationale de Droit pénal, No 1—2/1960 (380).

hvatiti principe novoga Ustava i vrednosti koje on proklamuje, zavisiće znatnim delom od sudijinih stavova, navika, motiva, osećanja, ideala i vrednosti, ili ukratko rečeno od njegovog karaktera. Koliko će sudija mobilisati svoje energije radi upoznavanja i primene novoga Ustava i pravnih instituta koje ovaj sadrži, umnogome će zavistiti od osobina sudijinog temperamenta. A koliko će on imati uspeha u primeni i sprovedenju novoga Ustava možda će ponajviše zavistiti od njegovih sposobnosti i inteligencije. Sudijini stavovi su posebno značajni za primenu novih ustavnih odredaba koju sudija treba da vrši. Takođe i njegov položaj, uloga i status među učesnicima sudskoga postupka utiču na primenu onih novih ustavnih odredaba čija primena ima neke veze sa sudskim postupkom. Pri tome ustavna reforma pruža sudijama priliku da svoj položaj, ulogu i status postave povoljno ne samo pravno nego i socijalno psihološki. Sem navedenog, sudija prilikom suđenja treba da bude nepristrasan i objektivan, da ima sposobnost analize i sinteze i uopšte da se služi dijalektičkim načinom mišljenja. Najzad, sudija treba da bude čovečan i da ne zloupotrebi i preceni moć nad ljudima koju ima prilikom rukovođenja sudskim postupkom. Sudija kao što se iz ranijih izlaganja vidi, treba da ima još i razne druge psihološke osobine.

Donošenje novoga Ustava ne zatiče ličnost sudije kao nepromenjivu, niti ona takva uopšte može da bude. Kao i razne druge činjenice, tako i donošenje novoga Ustava može uticati da se psihološke osobine sudije menjaju.

Ali i psihološke osobine sudije mogu donekle uticati na primenu pojedinih principa novoga Ustava i na formiranje odgovarajuće sudske prakse. Očekuje se da te osobine budu određenog kvaliteta kako bi se i kroz predmete koji dolaze do sudova, uz druge sudske zadatke, doprinelo izgrađivanju i unapređivanju osnovnih elemenata samoupravnog političkog sistema socijalističkog društva, kao što su: društvena struktura zasnovana na društvenoj svojini sredstava za proizvodnju uz suzbijanje uslova klasne podele i eksploatacije, vladajućići položaj radničke klase u proizvodnji i raspodeli, obezbeđenje procesa oslobođenja rada a takođe ograničavanje dominacije jednih ljudi nad drugima itd.²⁰ Puna afirmacija i dalje razvijanje principa i vrednosti sadržanih u novom Ustavu delimično zavise i od ličnih osobina jugoslovenskih sudija.

²⁰) Dr Jovan Đorđević: AVNOJ i savremeni samoupravni politički sistem SFRJ, str. 598, Arhiv za pr. i dr. nauke br. 4/73 (597—602).

DR MIHAJLO ACIMOVIC,
professeur

LES QUALITÉS PSYCHOLOGIQUES DU JUGE ET LA NOUVELLE CONSTITUTION

R é s u m é

Cet article est écrit à propos de la réforme constitutionnelle effectuée par la promulgation, le 21 février 1974, de la nouvelle Constitution de la République socialiste fédérative de Yougoslavie et ensuite par l'adoption des nouvelles constitutions des républiques fédérées et des provinces autonomes yougoslaves. En premier lieu il est question dans l'article des connaissances générales de la psychologie de la personnalité appliquées au juge et à cet occasion est soulignée l'importance des traits psychiques et des qualités psychologiques du juge pour l'application des principes constitutionnels et légaux dont l'application est réalisée par la voie du tribunal. Ensuite il est question des contributions socio-psychologiques à la compréhension des qualités et des comportements psychologiques du juge, et enfin certaines constatations sont exposées de la psychologie judiciaire relative à la personnalité du juge.

Vu que les qualités psychiques du juge sont dans un rapport déterminé avec les changements constitutionnels d'une plus grande importance dans un certain pays, un tel rapport existe maintenant avec la réforme constitutionnelle mentionnée plus haut. L'adhésion aux principes de la nouvelle Constitution et aux valeurs qu'elle proclame dépendra en grande partie des attitudes, des coutumes, des motifs, des sentiments, des idéaux et de la valeur du juge yougoslave, ou en quelques mots de son caractère. La mobilisation de l'énergie du juge aux fins de la connaissance et de l'application de la nouvelle Constitution et des institutions juridiques qu'elle dépendra dans une large mesure du tempérament du juge. Quant à son succès dans l'application et la mise en oeuvre de la nouvelle Constitution il dépendra surtout de ses capacités et de son intelligence.

Les attitudes du juge sont particulièrement importantes pour l'application des nouvelles dispositions constitutionnelles que le juge doit exécuter. De même, sa position, son rôle et son statut parmi les participants de la procédure judiciaire influent sur l'application des nouvelles dispositions constitutionnelles dont l'application a une certaine connexion avec la procédure judiciaire. En outre, la réforme constitutionnelle donne l'occasion aux juges d'établir favorablement leur position, leur rôle et leur statut non seulement au point de vue juridique mais aussi point de vue socio-psychologique.

À l'occasion du jugement le juge doit être impartial et objectif, il doit avoir la capacité de l'analyse et de la synthèse et général se servir de la méthode dialectique de réflexion. Le juge doit être humain et il n'ose pas abuser et surestimer la puissance qu'il a sur hommes en dirigeant la procédure judiciaire.

L'application de la nouvelle Constitution peut influencer à ce que les qualités psychologiques du juge subissent des changements, mais aussi les qualités psychologiques du juge peuvent jusqu'à un certain point influencer sur l'application de certains principes de la nouvelle Constitution et sur la formation de la jurisprudence correspondante. L'affirmation entière et le développement ultérieur des principes et des valeurs contenus dans la nouvelle Constitution dépendent en partie aussi des qualités personnelles des juges yougoslaves.